

INTERVJU

TINA BILBAN

Pogovor z Bren MacDibble o knjigah, naravi in prihodnosti

Bren MacDibble je večkrat nagrajena avtorica romanov za mlade bralce. Rodila se je na Novi Zelandiji, prepotovala svet in se ustalila v Avstraliji. V letu 2023 je pri Miš založbi v prevodu Neže Božič izšla njena knjiga *Jaz, čebela* (*How to bee*) – prvi prevod Bren MacDibble v slovenščino¹. Ob tej priložnosti se je Bren udeležila tudi festivala Bralnice pod slamnikom² – virtualno. Z Boštjanom Gorencem - Pižamo sta se v spletnem okolju srečala z učenci na OŠ Franca Rozmana Staneta, Maribor (kar 140 učencev), pogovor pa so poslušali tudi številni učenci na drugih šolah. Posnetek si lahko še vedno ogledate na spletu (<https://www.youtube.com/watch?v=PXGovpCAxEI>). Ob tej priložnosti sem z njo opravila tudi intervju – o njenem življenju in ustvarjanju, o knjigi *Jaz, čebela* in o naši skupni prihodnosti, s katero se Bren ukvarja tudi v svojih delih za mlade bralce.

Vaša prva knjiga za mlade bralce *How to Bee* je pravkar izšla v Sloveniji pri Miš založbi z naslovom *Jaz, čebela*. Kakšen je občutek, ko vaše knjige dosežejo bralce na drugem koncu sveta?

Presenetljivo in vznemirljivo je. »Moj slovenski založnik!« zveni zelo eksotično. Všeč mi je tudi novi naslov. Glede na število bralcev je Avstralija relativno majhna država in številne dobre knjige nikoli ne prodrejo v svet, zato je tako neverjetno ustvariti nekaj, kar nagovori toliko ljudi in se prevaja v tuje jezike. Upam, da bodo otrokom liki iz moje knjige všeč in jim bodo domači, čeprav so postavljeni v Avstralijo prihodnosti.

Kot namiguje že naslov, je *How to Bee/Jaz, čebela* knjiga o tem, kako živeti v svetu brez čebel. Ob tem bi lahko pričakovali negativno utopijo. Toda vaš opis življenja na kmetiji, čeprav v neprijaznem alternativnem/prihodnjem svetu, prinaša sliko težkega, a na neki način dobrega življenja, trdno povezanega z naravo in skupnostjo. Koliko vaših lastnih izkušenj iz otroštva, ko ste živeli na različnih kmetijah, odmeva v romanu?

Veliko. Odraščala sem kot delavski otrok na Novi Zelandiji, večinoma na ovčjih kmetijah, čeprav smo se veliko selili. Večinoma je šlo za volno, kar pomeni težko

1 Izdajo knjige je podprla Vlada Avstralije preko finančnega sklada za podporo umetnosti in svetovalnega telesa Australia Council for the Arts.

2 Festival Bralnice pod slamnikom sofinancirata Javna agencija za knjigo RS in Občina Domžale.

delo, ki ga usmerjajo letni časi in temperature: krmljenje, jagnjitev, zbiranje, pripuščanje, privezovanje, striženje, namakanje. Včasih so na nas kričali tako kot na ovčarske pse, ob katerih smo delali, in to se mi je kot občutljivemu otroku zdelo zelo grobo. Od nas se je pričakovalo, da bomo upravljali vozila, z zadnjega dela traktorjev in prikolic hranili živali s senom, cele dneve pasli ovce in dvigovali jagnjeta na privezne deske. Toda ob vsem tem delu smo imeli tudi veliko svobode, da smo se lahko potepali kilometre daleč po travnikih in gozdovih, plaval, se vozili s kolesi, jahali konje ter nabirali robide, gobe in jagode. Bili smo samostojni, iznajdljivi, pustolovski otroci, in vsaj zunaj v naravi prepričani v svoje sposobnosti. Mislim, da se ta neodvisnost in ljubezen do zemlje kaže tudi v čustvih, ki preplavijo *Mirabelo*, ko se počuti izdano, preobremenjeno ali nerazumljeno s strani ljudi v mestu.

Mirabela, glavna junakinja vaše knjige, je prisiljena zapustiti sadjarsko kmetijo, da bi uresničila ne svoje, temveč materine sanje o boljši prihodnosti. Življenje v mestu jo duši, vendar ji uspe skleniti prijateljstvo z razvajeno mestno deklico, ki se ob samozavestni Mirabeli sooči s svojimi strahovi in omejitvami. Ta del vašega romana me je spomnil na *Heidi* Johanne Spyri. Koliko so starejši klasiki navdihnili vaše pisanje?

Ko sem bila otrok, sem oboževala *Heidi*. Verjetno so vse knjige, ki sem jih kdaj prebrala, v moji glavi in podzavestno sooblikujejo zgodbe, ki jih pišem. Nekdo drug je na primer opazil podobnost s *Skrivnim vrtom* Frances Hodgson Burnett.

Ampak otroci imajo veliko empatije, zato se zdi naravno, da otrok pomaga drugemu otroku, ki je v težavah. Sprva sem dogajanje v *Jaz, čebela* postavila le v sadovnjak, ampak tako bralci ne bi mogli videti, kako se je spremenil preostali svet. Mirabela je morala ven iz tega okolja in spoznati vrstnika, ki živi povsem drugačno življenje. Želela sem prikazati nekoga super bogatega in zelo razvajenega, potrebovala sem razlog, da je Esmeralda tako zaščitena, zato sem v zgodbo uvedla njene težave. Dejstvi, da je bila Esmeraldina družina bogata zaradi sadja, ki so ga pridelali Mirabela in njeni prijatelji, ter da je bila Mirabelina mama ena od tistih, ki so razvajali Esmeraldo, hkrati pa od Mirabele pričakovali samostojnost, sta se zdeli ubogi Mirabeli neizmerno krivični.

Vaši romani se vedno znova vračajo k okoljskim vprašanjem. So to vprašanja, o katerih sami veliko premišlujete, ali menite, da gre za bistvene teme, ki jih sodobna literatura za otroke in mladino mora obravnavati, da bi ozaveščala in spodbujala pozitivne spremembe?

Očitno je že zdavnaj napočil čas, ko bi se tem temam morali posvetiti vsi odrasli. To, da zadnjih nekaj desetletij o njih nismo razpravljali, nam gotovo ni pomagalo. A pri izbiri tem za moje romane gre bolj za to, da sem si vedno želela vedeti, kakšna bo prihodnost. Ko smo bili otroci, so nam predvajali risano serijo *the Jetsons* (op. prev.: risana serija studia Hana Barbera, sorodna pri nas bolj znanim Kremenčkovim, le da postavljena v (idilično) prihodnost), hkrati pa so nam govorili, naj pričakujemo jedrski napad in smrt zaradi hladne vojne, kar me je zmedlo in skrbelo. Za odrasle je hitro vsega preveč, ignorirajo novice o okoljskih spremembah in se pretvarjajo, da do njihovih posledic ne bo nikoli prišlo; otroci tega ne morejo. Otroci slišijo, kakšne so napovedi za prihodnost, in si želijo vedeti več. Novice so senzacionalistične, da bi jim odrasli sploh namenili pozornosti, in kot take niso namenjene občutljivemu otroškemu umu. Otroci vidijo in slišijo

mnogo stvari, ki zanje sploh nimajo smisla. Ko torej v svojih knjigah prikazujem prihodnost, ki je skrenila s poti, jim dajem možnost, da te ideje varno raziskujejo v okviru literature, da se o njih pogovarjajo brez strahu. Če bodo otroci razumeli podnebne spremembe in imeli besedišče, s pomočjo katerega se lahko pogovarjajo o njih, se bodo z njimi kot odrasli lažje soočili. Moje knjige ne obljublajo, da lahko preprečimo katastrofo, kar obljublajo, je, da tudi če pridejo spremembe in katastrofe, nekateri ljudje preživijo, pokažem jim, kaj bi lahko v prihodnosti pomenilo preživeti. Pišem o preživelih. Mlade bralce navdihujejo ljudje, ki preživijo.

Koliko raziskovanja je bilo potrebnega, da ste lahko ustvarili prepričljivo podobo prihodnosti, ki odraža naš sodobni manko skrbi za okolje? Oziroma, če vprašam nekoliko drugače: do kakšne mere, se vam zdi, mora vaše pisanje temeljiti na resničnih dejstvih, da lahko tovrstne teme prepričljivo predstavite mladim bralcem?

Seveda zbiram informacije že iz osebnega interesa, dejstvo je, da rada raziskujem. Ko se mi zdi, da neko temo poznam, se ponavadi motim. Vedno so tu še plasti in plasti globljih informacij. Poleg tega otroci pogosto veliko vedo o teh temah. Neki otrok me je vprašal: »Kaj pa drugi opraševalci?« Omenila sem namreč le evropske medonosne čebele. To so naše udomačene čebele, ki že stoletja delajo na naših kmetijah, zato jih bomo najbolj pogrešali, toda, seveda, obstajajo še številni drugi opraševalci, muhe trepetavke, metulji, avtohtone čebele in ose, vendar jih pestijo enake težave kot naše domače čebele, predvsem zaradi monokultur in pesticidov. Drug otrok me je vprašal: »Od kod prihajajo prašniki in pelod, ki jih otroci v knjigi uporabljajo na svojih palicah s peresi?« Veliko otrok žuželke izjemno zanimajo in zelo so pozorni! Tako da, ja, želim si, da knjiga daje občutek resničnosti, da posreduje resnična dejstva ter sproža smiselne premisleke in pogovore.

Svoj roman za mlade odrasle *In the Dark Spaces* ste objavili pod imenom Cally Black, da bi ločili dve različni skupini bralcev, ki jih nagovarjajo vaše knjige. Glede na to, da bodo bralci vaših romanov za mladino verjetno zrastle v bralce vaših romanov za mlade odrasle, zakaj se vam je zdelo to razlikovanje potrebno? Je to v Avstraliji običajna praksa?

In the Dark Spaces je bil moj prvi roman za mladostnike in je izšel tik pred knjigo *Jaz, čebela*, se pa v romanu *In the Dark Spaces* odvija vojna, jaz pa pišem realistično in zdelo se mi je pomembno pokazati, da je vojna grda in prizadene ogromno ljudi, to bi bilo preveč za zagnane mlajše bralce, ki bi jim bile lahko všeč *Jaz, čebela* ali druge moje knjige. Precej običajna praksa je, da se zamenja ime, ko pišeš za drugo starostno skupino ali drugačen žanr. Bralci fantastike nočejo pomotoma kupiti knjig, ki opisujejo sodobno resničnost, ljudje pa pogosto sledijo imenom avtorjev, ki so jim všeč.

Zdi se, da so avstralska in novozelandska dela za mlade bralce zelo povezana z naravo, npr. v delih kot so Fox Margaret Wild, *Dunger* Joy Cowley (op. prev.: večkrat nagrajeni ustvarjalki iz Avstralije in Nove Zelandije, mdr. obe uvrščeni med finaliste za Andersenovo nagrado) ali pa v vaših delih; narava ustvarja posebno vzdušje, včasih celo usmerja zgodbo. Je to vtis, ki ga ob branju teh knjig dobi evropski bralec, ker je opisana narava tako drugačna od tiste, ki smo je vajeni, ali imajo podoben vtis ob branju tudi avstralski in novozelandski bralci?

Zdi se mi, da v manj poseljenih državah, kot sta Avstralija in Nova Zelandija, preprosto vsak dan vidimo veliko narave, zato je naravno, da jo vključujemo v svoja dela. Večino Novozelandcev navdušujejo njihove nenavadne ptice (Nova Zelandija je država brez avtohtonih sesalcev, po otokih so se nekoč sprehajale le ptice in kuščarji). Novozelandci znajo poimenovati vse svoje ptice in za vsako vedo, kako se oglašajo. To je narod opazovalcev ptic! Po ptici so celo sami sebe poimenovali Kiwiji. Zato bi bilo vključevanje avtohtonih ptic v knjigo, namenjeno Novozelandcem, odlično za navezovanje stikov z bralci. Pri knjigah za otroke pa je zelo pomembno, da jih spomnimo na našo povezanost z naravo. Vse, kar potrošimo, prihaja iz narave, odpadki, ki jih ustvarimo, pa se vračajo nazaj v naravo, zato narava v tekmi s človeštvom ves čas izgublja. Če nam, umetnikom in literatom, uspe mladim privzgojiti ljubezen do narave, bodo morda z leti postali bolj naklonjeni njenemu varovanju ter iskanju načinov za zmanjšanje porabe in onesnaževanja. Razumeli bodo, kako dragocen je svet narave in kako lahko ga je spraviti iz ravnovesja. Če ve vaš otrok več o blagovnih znamkah kot o rastlinah, žuželkah in drugih živalih, to pomeni, da otrok ne pripravljamo na svet, ki ga potrebujemo. Otroci se najbolje učijo skozi igro in preko zgodb, zato jim na ta način posredujmo čim več o naravnem svetu. Poleg tega je biti na prostem, obkrožen z rastlinami, zelo pomirjujoče. Zmanjšati hrup naših zaposlenih življenj in preprosto biti v naravi.

Vaša biografija se bere kot napet pustolovski roman: odrasčali ste na kmetijah in v manjših mestih širom Nove Zelandije, kasneje pa z nahrbtnikom potovali po svetu, z motorjem prekrizarili ZDA, z avtodomom pa Avstralijo, sedaj živite v čudovitem Kalbarriju, kjer oddajate počitniške nastanitve in ustvarjate. Kakšni so vaši načrti za prihodnost, osebni in pisateljski?

Strašna nomadka sem! Vendar obožujem ta obalni pas sredi zahodne avstralske obale. Leži ob Indijskem oceanu, obkrožen z nacionalnim parkom. Vročina. Suho ozračje. Skalne formacije. Nenavadne rastline in živali. Mislim, da bo minilo še veliko časa, preden se bom naužila tega kraja. S prijatelji načrtujem nove pohode po narodnem parku in trudim se, da bi bila super zdrava. In še naprej poskušam napisati popoln roman za otroke. Rada bi napisala tako iskreno in prepričljivo knjigo, da jo bo nemogoče prezreti in odložiti. Zelo sem ponosna na vse, kar je dosegla knjiga *Jaz, čebela*, na nagrade, na zanimanje zanjo; uporablja se jo za poučevanje drugih pisateljev, kar se mi zdi zelo zanimivo, vendar hočem biti še boljša! In napisati še več knjig. In znova sodelovati z Zano Fraillon (op. prev.: v letu 2022 je izšla knjiga *The Raven's Song*, ki sta jo skupaj napisali Zana Fraillon in Bren MacDibble). In napisati še eno knjigo za mlade odrasle.

Za konec pa še vprašanje o vaših upih in željah za našo skupno prihodnost. Si lahko v tem svetu, polnem vedno večjih okoljskih izzivov, predstavljate pot pozitivnih sprememb k lepši in bolj trajnostni prihodnosti?

Pojavilo se je kar nekaj dobrih, močnih gibanj, kar je zelo pozitivno. Posamezniki in majhne organizacije ozaveščajo o stvareh, kot je pomen zdrave zemlje, ki absorbira več vode in ogljika, in vračanje prekomerno izkoriščenih zemljišč nazaj v zdravo preteklost, ko je zemlja lahko vpijala vodo kot goba – tako gnojila in pesticidi niso potrebni, pridelki potrebujejo manj vode, odtekanje pa ne povzroča poplavl in degradacije tal.

Veganstvo se vse bolj uveljavlja, kar je odlično, saj že zdaj pridelamo dovolj hrane, da bi lahko nahranili vse ljudi na Zemlji, a večino te hrane porabimo za hranjenje živine. V dobi, ko vsi pojemo preveč beljakovin, so nas prodajalci in oglaševalci prepričali, da jih potrebujemo še več in da so živalske beljakovine edine beljakovine. To je v nasprotju z znanstvenimi dognanji. Večinoma nam pri-manjkuje vlaknin, zato jejte z beljakovinami bogato čičerko in fižol!

Druga dobra novica je, da je mogoče rastlinske beljakovine fermentirati in tako ustvariti mesu in mleku podobne snovi, ki po ceni (in okusu) konkurirajo živalskim proizvodom, zato bosta meso in sir kmalu cenejša, njuna proizvodnja bo prinesla manj odpadkov in ne bo prizadela živali. Svet bo jedel več rastlin, ko se bodo tovrstni proizvodi pričeli bolj oglaševati, in ker se zdi, da bolj verjamemo oglasom kot znanosti, nas to lahko dejansko reši!

Živinoreja povzroča skoraj toliko onesnaževanja kot vozila, z električnimi vozili in fermentiranimi beljakovinami bi se tako lahko zmanjšal vpliv dveh glavnih onesnaževalcev. Zdi se, da so mladi zelo navdušeni nad električnimi vozili, zato držimo pesti, da se bodo hitro uveljavila. Ob zmanjšanju živinoreje bomo potrebovali manj obdelovalnih površin, upajmo, da se bodo ta zemljišča zarasla in bo širjenje divjine stabiliziralo naše podnebje. Tudi proizvodnja zelene energije sedaj cenovno konkurira drugim virom, tehnologija baterij pa se, ob uporabi v električnih vozilih in sončnih elektrarnah, hitro razvija. Baterije so zaprt sistem. Ko so osnovne komponente izkopane, jih je mogoče reciklirati, kar pomeni manj potrebe po rudarjenju. Zavedam se, da smo potrošniška družba in zdi se, da se nič ne naredi, če ne prinese dovolj denarja. Te stvari končno pričenjajo prinašati denar. Prepozno, ampak zdaj ga, zdaj jih moramo le začeti uporabljati in to hitro. Sama sem veganka, ki prisega na polnovredno, neprocesirano hrano, in imam električen avto, tako da živim svoje vrednote in v tem uživam.

Kot posamezniki lahko in moramo narediti majhne stvari, ki pomagajo. Jejte manj živalskih beljakovin, uporabljajte manj fosilnih goriv in plastike, sodelujte pri čistilnih akcijah in projektih pogozdovanja, razmislite o tem, koliko planet stane naš način življenja, izbirajte boljše možnosti, vendar zahtevajte tudi, da glavni onesnaževalci in velika podjetja sprejmejo svojo odgovornost in ukrepe za spremembe. Vse naše male spremembe se lahko združijo v velike, vendar se morajo veliki onesnaževalci ustaviti. Podnebne pravice so človekove pravice. Čisti zrak, čista voda, varna hrana, to so stvari, ki smo jih žrtvovali v imenu gospodarske rasti. Prepričajte se, da naše vlade vedo, da se nam čas izteka. Ura, ki odštevava čas do sodnega dneva, kaže 90 sekund do polnoči. Velika podjetja morajo prenehati z onesnaževanjem.

Preživela sem že nekaj katastrof in nepredvidljivo podnebje nam nikakor ne bo omogočalo nenehnih obnov po vsakem neurju, poplavi, ciklonu ali požaru. (Ali vojni? Zakaj se še vedno vojskujemo kot primitivne pošasti?) Obnova mesta traja najmanj dve leti, katastrofe pa se vrstijo ena za drugo, eno mesto je pozabljeno, saj pozornost že usmerjamo k novejši katastrofi. Zato bomo morali biti bolj samozadostni in graditi bolj odporno. Potrebovali bomo več prostovoljcev znotraj skupnosti in lokalnih služb za ukrepanje ob nesrečah. Glasovati moramo za vlade, ki na prvo mesto postavljajo okolje in ljudi, ne pa komercialnih podjetij, ki škodujejo planetu, in ne gospodarstva, če to gospodarstvo temelji na nenehni rasti in potrošnji ter služi le ljudem, ki so lastniki podjetij. Ne sme nam biti vseeno. Moramo ravnati odgovorno in biti dobri predniki naših otrok in njihovih otrok.